

Vereniging Het Spinozahuis
Spinozalaan 29,
2231 SG Rijnsburg
Tel. 071 – 402 92 09
www.spinozahuis.nl
museum@spinozahuis.nl
KvK 40530733
IBAN: NL11 INGB 0000 5303 15

De Arabische invloed op Spinoza

23^e SPINOZA ZOMERWEEK

VAN 24 JULI t/m 26 JULI 2023

Organisatie: Vereniging Het Spinozahuis

Zo'n achthonderd jaar voordat de Verlichting in het Westen begon, is de Arabische Verlichting in Bagdad al gaande. De wetenschap en de filosofie bloeien er op. In de filosofie zet Al-Fârâbî (870-950) de toon. Hij stelt onomwonden dat de rede belangrijker is dan het geloof.

Een paar eeuwen later bereikt de Arabische verlichting het Iberisch schiereiland. De Spaans-Marokkaanse denker Ibn Rusjd (1126-1198), oftewel Averroës, probeert de erfenis van de Arabische Verlichting te redden door geloof en wetenschap strikt van elkaar te scheiden. Er zijn twee wegen naar de waarheid, stelt hij, en beide wegen hebben hun waarde. De weg van het geloof en de weg van de rede moeten elkaar alleen niet kruisen.

Het Arabische rationalisme van al-Fârâbî en leer van de dubbele waarheid Van Ibn-Rusjd hebben indirect invloed op Spinoza. Ook hij slaat de rede hoog aan en ook hij komt met twee wegen (rede en openbaring). Ze leiden bij hem naar de waarheid over die ene substantie die hij God oftewel Natuur noemt.

Tijdens de 23e Spinoza-zomerweek, die op de Internationale School voor Wijsbegeerte in Leusden wordt gehouden, gaan we op zoek naar de invloeden van de Arabische Verlichting op Spinoza. We beginnen op maandag met een zoektocht naar de historische bronnen van Spinoza's waarheidsopvatting. Henri Krop bespreekt hoe het waarheidsbegrip van Ibn-Rusjd doorwerkte op Spinoza. In de avond bekijken we een (Engels ondertitelde) Egyptische film over Ibn Rusjd.

Op de dinsdag duiken we met Michiel Leezenberg in het werk van al-Fârâbî en Maimonides. Op de woensdag bespreekt Kamel Essabane de Arabische reisvertelling *Hayy ibn Yaqzân* ('Levend, de zoon van de Waakzame') van Ibn Tufayl. Het betreft een filosofische roman over Hayy die als baby op een onbewoond eiland aanspoelt en op eigen kracht in staat blijkt om, los van traditie en heilige geschriften, grip te krijgen op de wereld. Johannes Bouwmeester, een vriend van Spinoza, vertaalde de roman, waarna de vertaling circuleerde onder Spinoza's vrienden.

De zomercursus beslaat deze keer drie dagen, omdat u aansluitend welkom bent bij het tweedaagse internationale Spinoza-congres, dat ter gelegenheid van het 125-jarige bestaan van onze vereniging op de Erasmus Universiteit wordt gehouden.

U wordt verzocht om de volgende boeken mee te nemen

- *Ethica* van Spinoza (bij voorkeur de vertaling van de Vatikaan-editie in de vertaling van Roek Vermeulen, Uitg. Boom)
- *De deugdzaam stad* van Aboe Nasr al-Farabi. Vertaling Michiel Leezenberg. Uitgeverij Boom; 244 blz. € 22,90

Over de sprekers:

Dr. Cornelis van Lit werkt aan de Universiteit Utrecht als islamoloog. Hij doet onderzoek naar de wisselwerking van filosofie, theologie en mystiek in de late middeleeuwen, onder andere bij al-Ghazali, Suhrawardi en Ibn Arabi. In 2017 kwam zijn boek *The World of Image in Islamic Philosophy* uit bij Edinburgh University Press. Hij heeft tevens een voortrekkersrol in de integratie van digitale methoden en data-analyses in de geesteswetenschappen, waar onder andere het boek *Among Digitized Manuscripts* (Brill, 2020) en het online tijdschrift *The Digital Orientalist* uit voortkwamen. Hij vertaalde de filosofische autobiografie van al-Ghazali onder de titel *Verlost van onzin* (Boom, 2021).

Prof. dr. Henri Krop (1954) was hoofddocent Geschiedenis van de wijsbegeerte aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam en bijzonder hoogleraar Spinoza-Studies vanwege de Vereniging het Spinozahuis. Hij publiceerde een geannoteerde vertaling van de *Ethica* en een uitgebreide monografie over de geschiedenis van het spinozisme in Nederland.

Dr. Michiel Leezenberg is als universitair hoofddocent verbonden aan de afdeling Wijsbegeerte van de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Hij verbleef geruime tijd voor onderzoek in de islamitische wereld en publiceerde hierover talrijke artikelen. In 2001 verscheen van zijn hand *Islamitische filosofie – een geschiedenis*, dat bekroond werd met de Socrates wisselbeker. Leezenberg is auteur van een groot aantal boeken.

Kamel Essabane is ingenieur, filosoof en religiewetenschapper. Hij promoveert aan de Radboud Universiteit Nijmegen op de bijdragen van islamitisch godsdienstonderwijs aan burgerschapsvorming. Tevens is hij docent voor het vak godsdienstpedagogiek. Hij schrijft regelmatig voor de website nieuwwij.nl en is auteur van artikelen in diverse intra- en interreligieuze uitgaven. Zijn interessegebieden zijn islamitische filosofie, religie & wetenschap en islam & secularisme. Hij is docent bij het Fahm Instituut. Met Sabine Wassenberg verzorgde hij een young adult hertaling van de roman Hayy ibn Yaqzân, getiteld *De zoon van de Gazelle*.

PROGRAMMA

Maandag 24 juli

- 10.30 uur Aankomst en welkomstkoffie/thee
- 10.30-10.45 uur Welkom, opening en praktische zaken
- 10.45-12.30 uur **Cornelis van Lit** over de Arabische Verlichting (onder voorbehoud)
- Als Bagdad de eerste stad ooit wordt met meer dan een miljoen inwoners, moet er heel wat gebeuren om deze complexe samenleving goed te besturen. Er is dus behoefte aan technologie, wetenschap en filosofie. Voor filosofie worden uit alle windstreken de beste werken vertaald en er ontstaat een krachtige beweging die frisse, vernieuwende ideeën voortbrengt. Sommigen liggen in het verlengde van de Griekse filosofie, anderen nemen een mystieke inslag, een aantal gebruiken de eigen religie om tot nieuwe diepten te komen, en weer anderen experimenteren met zinlijkheid en kunst. In het eerste gedeelte behandelen we de geschiedenis van deze opmerkelijke ervaring, in het bijzonder Bagdad in de 9e eeuw. In het tweede gedeelte komen een aantal spraakmakende voorbeelden langs om de volle breedte te ervaren van deze Arabische verlichting. Zo wordt er een basis gelegd om in de komende dagen verder de diepgang op te zoeken.
- 12.30 uur Lunch
- 14.30-15.30 uur **Vervolg Cornelis van Lit.**
- 16.00-17.30 uur **Henri Krop** over invloed van Ibn Rusjd (Averroës) op Spinoza. Hoe de theorie van de twee waarheden (geloof en filosofie) doordrong in Spanje en vervolgens via Siger van Brabant greep kreeg op de westerse filosofie. De twee waarheden bij Spinoza.
- 18.00 uur Diner
- 20.00-21.30 uur Film **Destiny** (Al-Massir) van de Egyptische regisseur Youssef Chahine uit 1997. Met Engelse ondertiteling

Dinsdag 25 juli

- 09.30-12.30 uur **Michiel Leezenberg over Spinoza en Aboe Nasr Al-Fârâbî (870-950)**
- Spinoza's in 1670 gepubliceerde *Theologisch-politiek traktaat* vertoont inhoudelijke gelijkenis met *De deugdzame stad* van Al-Fârâbî, dat onlangs door Leezenberg is vertaald naar het Nederlands. Spinoza kende de tekst van Al-Fârâbî niet, maar kreeg de ideeën eruit wel mee via de *Gids voor de verdoolden* van Maimonides.
- 12.30 uur Lunch
- 14.30-17.00 uur **Michiel Leezenberg**
Vervolg

18.00 uur Diner

20.00-21.30 uur **Michiel Leezenberg**
Vervolg

Woensdag 26 juli

09.30-12.30 uur

Kamel Essabane over *Hayy ibn Yaqzan*

Kennismaking met een van de grote teksten uit de wereldliteratuur. De schrijver Ibn Tufayl (1110-1185) was een islamitisch filosoof, theoloog, arts, astronoom en vizier die leefde in het zuiden van Spanje, in de bloeitijd van de Arabisch-islamitische cultuur. De roman, die in Spinoza's kring circuleerde, gaat over een jongen (Hayy) die opgroeit op een onbewoond eiland en wordt opgevoed door een gazelle. Hij weet niet hoe hij daar terecht is gekomen en gaat in zijn eentje op ontdekkingsstocht. Al filosoferend komt hij tot inzicht in de grote levensvragen.

12.30 uur Lunch

14.30-17.00 uur **Henri Krop** over de doorwerking van *Hayy ibn Yaqzan* in de kring van Spinoza.

17.00 uur Aan de bar/ slot

Ontbijt vanaf 7.30 uur (op dinsdag en woensdag), **Lunch** (ma, di, wo) om 12.30 uur en **Diner** (ma, di) om 18.00 uur

---

Entree

Regulier tarief

De toegang tot deze cursus bedraagt € 585,- voor leden van onze vereniging.

Dit is inclusief 2 hotelovernachtingen (op de maandag en dinsdag), inclusief 2 x ontbijt, 3x lunch en 2 x diner. Niet-leden betalen € 635,-

Verblijf zonder overnachtingen

De toegang tot deze cursus bedraagt € 365,- voor leden van onze vereniging. Dit is inclusief 3x lunch en 2x diner. Niet-leden betalen € 415,-

Studententarief

De toegang tot deze cursus bedraagt € 535,- voor studenten en lid van onze vereniging.

Dit is inclusief 2 hotelovernachtingen (op de maandag en dinsdag), inclusief 2 x ontbijt, 3x lunch en 2 x diner.

Drankjes aan de bar en tijdens diner / lunch (anders dan koffie/thee) komen voor eigen rekening.

Locatie:

Internationale School voor Wijsbegeerte
Dodeweg 8
3832 RD Leusden
Tel: 033 – 465 07 00

Landgoed ISVW is bereikbaar met buslijn 19. Deze rijdt van station Amersfoort rechtstreeks naar de ISVW waar de eindhalte zich op het landgoed bevindt. De bus rijdt alleen op doordeweekse dagen twee keer per uur van 07.18 uur tot 18.43 uur. Plan je reis op 9292.nl.

Inschrijving middels het aanmeldingsformulier op volgorde van binnenkomst. De inschrijving sluit op 15 juli 2023.